să primească, totodată, și sensul secundar (devenit apoi excluziv) de „sat, așezare". Această societate e armata de graniță, organizată, astfel, de Diocleţian și Constantin cel Mare, care seamănă aproape întru totul cu sistemul de „Militärgrenze" al Impărăţiei Habsburgice. Intr'adevăr, după reformele celor doi împăraţi romani, armata romană de la frontiere nu era altceva decât o *miliţie* formată din soldaţi-ţărani, fiecare cu moșia lui, în schimbul căreia avea datoria apărării hotarelor. In această organisaţie militară, postul de comandă, cartierul corpului de trupă se numià *fossatum* [1].

Este evident că acest post de comandă — *fossatum* — trebuia să fi fost așezat într'o comună oarecare, din centrul teritoriului, apărat (și cultivat) de oamenii acelui corp [2]. Pentru aceștia, deci, *fossatum* pur militar de la început a trecut repede și ușor la celalalt sens, de comună, *sat*. Pentru dânșii, de fapt, era și unul și altul.

Ca analogie, e interesantă numirea de „comandă", ce se dă de locuitorii grăniţeri din Bănat, „primăriei".

C. DAICOVICI.

Briboi, priboiu.

Adunând material pentru o terminologie a instrumentelor chirurgicale folosite în medicina populară românească, aflai dela d-l Prof. *C. Lacea* că Românii din Scheii Brașovului numesc „un instrument pentru scoaterea măselelor" *briboi*. Părintele *Ioan Prișcu* din Brașov a avut bunătatea să-mi trimeată un exemplar din aceste instrumente ieșite din uz și, confirmându-mi numirea de briboi, să-mi comunice și numele său nemțesc: Englischer

[1] Vezi Th. Mommsen, *Das röm. Militärwesen seit Diocletian* [Ges. Schr. VI, p. 209]; R. Grosse, *Röm. Militärgeschichte...* p. 66. — Φοσσάτον (Fossatum) se numea și un castel lângă Dunăre în Moesia Inferior [Procop. *De aedif.* 307, 42; RE. s. v.].

[2] De nu era așa, în scurt timp se forma o mică așezare cetățenească.

BDD-A14764 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:58

Zahnschlüssel. Instrumentul e alcătuit dintr'un mâner de lemn negru orizontal; în el este înfiptă vertical o tijă de oțel, lungă de vre-o 15 cm.; extremitatea ei este plată și se abate lateral de la linia verticală în „baionetă"; această extremitate poartă lateral un cârlig recurbat, mobil în jurul axei verticale. Intreg dispozitivul acesta de la extremitate este perfect adaptat pentru a prinde măseaua cu vârful cârligului de partea linguală a gâtului măselii și cu extremitatea plată, — ca punct fix, — partea bucală. Prin întoarcerea mânerului prins în pumnul operatorului, — acțiune de manivelă, — se luxează măseaua în afară. Cheia aceasta nu-i un instrument popular, ci se folosea de chirurgi și bărbieri, deci făcea parte din arsenalul chirurgiei științifice. A fost construit de chirurgul englez *Benjamin Bell* în jum. a 2-a a secolului al XVIII-lea. (Cf. Sudhoff, *Gesch. d. Zahnheilkunde*, p. 184).

Cheia engleză va fi fost adusă în Brașov între jum. a doua a sec. XVIII și începutul sec. XIX, de bunăseamă de chirurgi sași, cari în nici un caz nu aveau pentru ei un termen de origine slavă[1]. Deci numirea de *briboi* trebuie să fi fost luată de Scheieni din altă parte. Găsind în „Comoara satelor" 1927, p. 120 terminul de *priboiu* pentru un alt instrument chirurgical, — de astădată veterinar, — „instrument de fier cu care găuresc, se înseamnă urechile la miei" [Ciufud, — com. de preotul S. Frățilă] și cunoscând tot din Brașov o plantă (germanium alpestre) numită *briboi* (Panțu, „Plantele", p. 26) am căutat să stabilesc legătura semantică între numirile *briboi, priboiu* pentru obiecte atât de heterogene.

1. *Briboiu* (fierărie), v. priboiu [Dicț. Acad.]. — *Priboiu*[2], Werkzeug der Sattler, Böttcher, Schmiede zum Lo-

[1] Păr. *Prișcu* mai adaogă că „alt instrument cu numele briboi nu cunosc". După cum m'am putut convinge, căutând în fișele Muz. l. rom. din Cluj, terminul de *priboiu, briboi*, pentru „Englicher Zahnschlüssel" nu e folosit în vre-o altă regiune românească.

[2] *Priboiu*, pilituri de pe un pitac (gologan) de armă foarte ruginit (cu mult sulfat de cupru) ce se dă de băut oamenilor cari și-au rupt vre-un os. [Sez. V, 119, 8].

BDD-A14764 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:58

chen von Leder, Eisen, etc.: Durchschlag, Durchschlageisen. Et. Vgl. nslav. *preboj*, poln. *prezboj* „Durchschlagen", nslov. *prebojec*, russ. *probojnikŭ* „Durchschlageisen" [Tiktin]. — *A priboi*, percer, perforer; *priboire* action de percer, de perforer [Damé]. — In fişele Muz. l. rom. am găsit priboiul atestat pentru tot teritoriul dacoromân ca instrument pentru găurit fierul. „Un fir ascuţit cu care fierarul face borte în alt fier încălzit" [Şez. V, 119, 8]. — *Priboiaş*: „Chimeraşul mi-l vărsà, Priboiaşul mi-l lua, Gălbinaşi că-mi găuria" [Mat. folcl. 47]. — *Priboc* (Dâmboviţa).

Fixez definiţia din Pietroşiţa: „Un ciocan ascuţit, cu care găureşte şinele şi altceva la fierărie". De fapt acest „ciocan" nu-i altceva decât un cuiu foarte mare, cu vârful îndoit cu 90° faţă de cotor, alungit şi ascuţit, asemănător unui *cap de cocostârc* cu ciocul său lung şi ascuţit; este instrumentul comun care se poate vedea la orice fierar. (In Giurgiu şi azi se zice *priboi* la un cuiu mai mare). Comparând „cheile" de scos măsele din sec. XVI (cf. Sudhoff, op. cit. p. 153 şi 154), din cari s'au desvoltat mai târziu „cheile englezeşti" construite de *Bell*, găsim unul din cei doi cruri ai lor absolut asemănător unui astfel de priboiu, forma „cap de cocostârc". Dacă avem în vedere că mica chirurgie populară erà exercitată mai ales de fierari, măieştrii în scoaterea măselelor, e uşor de înţeles că în Braşov numirea instrumentului comun de fierărit s'a transmis asupra vechilor chei de extracţie dentară şi a rămas prin puterea inerţiei şi pentru cheile englezeşti mai moderne, cari nu mai au nici o asemănare cu priboiul original.

Cât pentru trecerea numelui de priboiu, — instrument de făcut găuri, — asupra cleştelor moderne de perforat urechile vitelor (Ciufud), legătura semantică e evidentă.

2. *Briboiu*[1], *Fratele briboiului* (Braşov), Geranium

[1] *Priboiu*, Veronica beccabunga (germ. Bachbunge), termen folosit în Banat, n'are nimica de a face cu *priboiu*, *briboiu*, geranium. Numele său obicinuit în celelalte regiuni e pribolnic, brobodnic, bribonic, bribornic, bribovnic, bobovnic.

BDD-A14764 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:58

alpestre [Panţu].—*Priboiu,* Geranium macrorhizon; Dikwurzeliger Storchschnabel [Marian Serb. II, 277; Mangiuca, Cal. 1883, ap.; Tiktin]. — Fructul geraniaceelor seamănă cu un cioc de cocostârc (Storchschnabel! *Prodan* dă şi numele românesc de „Ciocul cocostârcului") sau cu un cuiu; e aşezat oblic faţă de tija plantei. Asemănarea cu forma primitivă a instrumentului de fierar e evidentă[1].

VALERIU L. BOLOGA.

Voină.

Cuvântul se găseşte la Damé, *Nouveau Dictionnaire Roumain-Français,* cu indicaţia [Trans.]: ‚nouveau marié; la Frâncu-Candrea, *Rotacismul la Moţi şi Istrieni,* p. 65: ‚un bărbat tinerel de curând însurat'; la Mândrescu, *Literatură şi obiceiuri poporane,* Bucureşti, 1892, p. 111, unde are înţelesul de bărbat, d. ex.:

„Măi nevastă cu chindeu,
Cum o duci cu voina tău?"

şi la Teodorescu, *Poezii populare române,* Bucureşti, 1885, p. 86:

„Iar ea le grăia:
— Nu mi-e frăţior,
Nici nepot de sor,
Ci-i drag voinea-al meu"...

şi înseamnă logodnic, deoarece câteva rânduri mai jos fata vorbeşte de nunta ei.

---

[1] Amintesc că am mai găsit pentru *priboi:*

1. Deal tinos [*Densusianu,* Ţara Haţegului]. — Loc rău, stâncos, de trecut numai cu piciorul (Haţeg). — Germ. „Reute" [Alexi], loc care trebuie ameliorat. — Adaog că planta geranium macrorhizum, priboiu, creşte în catena sudică a Carpaţilor pe „stânci, dărâmături de stânci" [*Prodan* „Flora", Cluj 1923, pag. 669].

2. Un joc cu lăutari [*Pamfile,* Jocuri III, p. 10]. Pamfile nu dă amănunte.

3. Germ. „Wasserwirbel" [Barcianu].

4. A priboi „körnen"

BDD-A14764 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:00:58